

УДК 37.091:327.51

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2025.3.8>

Вікторія ЗВЕКОВА

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної педагогіки і спеціальної освіти, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, вул. Ріпина, 12, м. Ізмаїл, Одеська область, Україна, 68600

ORCID: 0000-0002-6044-8814

Оксана КАЧУРОВСЬКА

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної педагогіки і спеціальної освіти, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, вул. Ріпина, 12, м. Ізмаїл, Одеська область, Україна, 68600

ORCID: 0000-0002-1658 -0578

Бібліографічний опис статті: Звекова, В., Качуровська, О. (2025). Інклюзивна освіта як стратегія подолання освітніх бар'єрів у молодшому шкільному віці. *Acta Paedagogica Volyniensis*, 3, 51–57, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2025.3.8>

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА ЯК СТРАТЕГІЯ ПОДОЛАННЯ ОСВІТНІХ БАР'ЄРІВ У МОЛОДШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

У статті здійснено теоретичний огляд впровадження та розвитку системи інклюзивної освіти в Україні. В освітній моделі, орієнтованій на дитину, основний акцент робиться на задоволенні її інтересів і потреб. Визначено умови та забезпечено можливість вибору навчального закладу й освітньої програми з урахуванням індивідуальних особливостей дитини, стимулювання її діяльності у різних сферах, а також надання соціально-педагогічного захисту. З огляду на зростання кількості дітей з особливими освітніми потребами в Україні виникає нагальна проблема, що потребує вирішення. Пропонуються нові підходи до організації навчання дітей із порушеннями розвитку: створення окремих навчальних груп або навчання за індивідуальними планами в межах загального класу. Водночас наголошується на праві кожної дитини на рівний доступ до якісної освіти та навчання за місцем проживання у загальноосвітніх закладах. Сучасна практика навчання дітей із вадами вимагає активного розв'язання як теоретичних, так і практичних завдань, що стосуються не лише організації освітнього процесу та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів.

Авторами досліджено й теоретичне обґрунтовано розвиток інклюзивної освіти як ефективної стратегії подолання освітніх бар'єрів у молодшому шкільному віці, а також визначено педагогічні умови, впровадження освітніх підходів, які сприяють успішній соціалізації та навчальній адаптації учнів з особливими освітніми потребами. Методологічну основу дослідження становлять положення особистісно орієнтованого, компетентнісного та діяльнісного підходів. Використано такі методи: аналіз науково-педагогічної літератури, порівняльний аналіз практик інклюзивного навчання, узагальнення досвіду закладів освіти, аналіз нормативно-правових документів, які регулюють інклюзію в системі початкової освіти. Також застосовано емпіричні методи дослідження для виявлення бар'єрів у навчанні молодших школярів.

Ключові слова: інклюзивна освіта, діти з особливими освітніми потребами, освітні стратегії, мотивація, навчання без бар'єрів.

Viktoriiа ZVIEKOVA

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of General Pedagogy and Special Education, Izm ail State University of Humanities, Ripina str., 12, Izm ail, Odesa region, Ukraine, 68600

ORCID: 0000-0002-6044-8814

Oksana KACHUROVSKA

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of General Pedagogy and Special Education, Izm ail State University of Humanities, Ripina str., 12, Izm ail, Odesa region, Ukraine, 68600

ORCID: 0000-0002-1658 -0578

To cite this article: Zviekova, V., Kachurovska, O. (2025). Inklyuzyvna osvita yak stratehiya podolannya osvitynikh bar'yeriv u rann'omu shkil'nomu vitsi [Inclusive education as a strategy for overcoming educational barriers in primary school age]. *Acta Paedagogica Volyniensis*, 3, 51–57, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2025.3.8>

INCLUSIVE EDUCATION AS A STRATEGY FOR OVERCOMING EDUCATIONAL BARRIERS IN PRIMARY SCHOOL AGE

The article presents a theoretical overview of the implementation and development of the inclusive education system in Ukraine. In the child-centered educational model, the primary focus is on meeting the interests and needs of the child. The conditions have been identified and opportunities ensured for choosing an educational institution and curriculum based on the individual characteristics of the child, stimulating their activity in various spheres, as well as providing social and pedagogical protection. Considering the increasing number of children with special educational needs in Ukraine, an urgent problem arises that requires resolution. New approaches to organizing education for children with developmental disabilities are proposed: the creation of separate learning groups or individualized learning plans within mainstream classes. At the same time, emphasis is placed on the right of every child to equal access to quality education and learning at their place of residence in general education institutions. Modern practices of educating children with disabilities require active solutions to both theoretical and practical challenges, related not only to the organization of the educational process but also to the professional development of teaching staff.

The authors have studied and theoretically substantiated the development of inclusive education as an effective strategy to overcome educational barriers in primary school-aged children, as well as identified pedagogical conditions and implementation of educational approaches that promote successful socialization and academic adaptation of students with special educational needs. The methodological basis of the research consists of principles of learner-centered, competence-based, and activity-based approaches. Methods used include analysis of scientific and pedagogical literature, comparative analysis of inclusive education practices, generalization of educational institution experiences, and analysis of regulatory documents governing inclusion in primary education. Empirical research methods were also applied to identify learning barriers among younger schoolchildren.

Key words: inclusive education, children with special educational needs, educational strategies, motivation, barrier-free learning.

Актуальність. В умовах реформування освіти в Україні особливої значущості набуває реалізація принципів інклюзії, що передбачає забезпечення рівного доступу до якісної освіти для всіх дітей, зокрема й тих, які мають особливі освітні потреби. Зростання кількості дітей з різними порушеннями розвитку в закладах загальної середньої освіти обумовлює необхідність пошуку та впровадження ефективних освітніх технологій, які сприяють їхній успішній адаптації, засвоєнню навчального матеріалу, розвитку комунікативних навичок та соціалізації.

Наявність суттєвих відмінностей у когнітивних можливостях, емоційно-вольовій сфері, комунікативному розвитку дітей з ООП вимагає індивідуалізованого підходу до організації освітнього процесу. Саме використання сучасних педагогічних технологій дозволяє створити максимально комфортне, підтримувальне і розвивальне середовище, в якому кожна дитина має змогу реалізувати свій потенціал.

Таким чином, дослідження й аналіз педагогічних технологій, орієнтованих на навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі, є надзвичайно актуальним для забезпечення ефективності освітньої практики, підвищення якості навчання та соціальної інтеграції таких дітей у суспільство.

Сучасні дослідження підтверджують важливість інтеграції інформаційно-комунікаційних

технологій (ІКТ) в інклюзивну освіту. Зокрема, систематичний огляд показав, що використання таких технологій, як екранні читувачі, пристрої Брайля, системи перетворення голосу в текст та адаптивні клавіатури, сприяє подоланню бар'єрів для осіб з порушеннями зору, слуху та моторики, забезпечуючи більш рівний доступ до знань (Ярмола, 2020, pp. 205–208).

Дослідження також виявило, що застосування розумних пристроїв, віртуальних помічників та технологій доповненої та віртуальної реальності забезпечує інтерактивний, ігровий та персоналізований досвід, що покращує розуміння концепцій та підтримує когнітивний, емоційний і функціональний розвиток учнів (Данілавичюте, 2012, pp. 205).

Однак, впровадження інклюзивних технологій стикається з низкою викликів, серед яких: недостатня підготовка педагогів до використання допоміжних засобів, високі витрати на придбання пристроїв, недостатня технологічна інфраструктура та соціальні нерівності, що обмежують доступ до цих технологій. Водночас, дослідження вказують на необхідність модернізації інклюзивних політик та адаптації освітніх стратегій для подолання цих обмежень та сприяння більш широкому та рівному доступу до інклюзивних технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема розвитку інклюзивної освіти активно

досліджується як у вітчизняній, так і в зарубіжній педагогіці. Серед українських учених вагомих внесок у розробку теоретичних і практичних засад інклюзії зробили Данілавичюте Е., Дятленко Н., Колупаєва А., Литовченко С., Мартинчук О., Найда Ю., Савченко Л., Софій Н., Ярмола Н. А. та інші.

Науковці розглядають інклюзивну освіту як механізм забезпечення рівних освітніх можливостей для дітей з особливими освітніми потребами (ООП). Вони розкривають різноманітні аспекти інклюзивної освіти, а також містять детальний аналіз процесу впровадження інклюзивного навчання як в Україні, так і за кордоном. Особливу увагу науковці приділяють адаптації змісту навчання, створенню інклюзивного освітнього середовища, підготовці педагогів до роботи в інклюзивних класах.

У працях Дятленко Н. М., Софій Н. З., Мартинчук О. В., Найда Ю. М., порушується питання необхідності мультидисциплінарного підходу до навчання дітей з ООП, що передбачає взаємодію педагогів, психологів, логопедів та соціальних працівників (Дятленко, Мартинчук, Найда, 2012, рр. 172). Водночас Колупаєва А., Савчук Л. наголошують на важливості забезпечення диференційованого підходу до навчання та розвитку всіх учнів початкової школи з урахуванням їхніх індивідуальних освітніх траєкторій (Колупаєва, Савчук, 2011, рр. 210).

Значна увага у сучасних дослідженнях приділяється стратегічним аспектам інклюзивної освіти, таким як впровадження індивідуальних освітніх траєкторій (ІОП), використання універсального дизайну навчання (UDL), розвиток компетентності педагогів у сфері інклюзивного навчання та активна участь батьків в освітньому процесі.

Однак, попри значну кількість публікацій, ще недостатньо досліджено практичні механізми реалізації освітніх стратегій, спрямованих на подолання конкретних освітніх бар'єрів, з якими стикаються молодші школярі в інклюзивному середовищі. Це зумовлює потребу у подальшому вивченні ефективних підходів до реалізації інклюзії на рівні початкової освіти, що й становить основу даного дослідження.

Метою статті є теоретичне обґрунтування та виявлення ефективних освітніх стратегій інклюзивного навчання, спрямованих на подолання освітніх бар'єрів у молодших школярів

з особливими освітніми потребами, а також визначення педагогічних умов для їх реалізації в початковій школі.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У сучасних умовах реформування освіти та впровадження принципів гуманізації особливої значущості набуває забезпечення рівного доступу до якісної освіти для всіх учнів, незалежно від їхніх індивідуальних можливостей, потреб і соціальних обставин. Одним із ключових напрямів модернізації української освітньої системи є розвиток інклюзивної освіти, яка виступає ефективною стратегією подолання освітніх бар'єрів, з якими стикаються молодші школярі з особливими освітніми потребами.

Молодший шкільний вік є визначальним етапом у формуванні навчальної мотивації, соціальної адаптації та пізнавальної активності дитини. Саме на цьому етапі вкрай важливо вчасно виявити труднощі в навчанні, комунікації та соціальній взаємодії та надати комплексну підтримку. Інклюзивна освіта, що передбачає впровадження диференційованих та індивідуалізованих стратегій навчання, створює сприятливе середовище для подолання бар'єрів у розвитку й навчанні, формування ключових компетентностей, розкриття особистісного потенціалу кожного учня. Діти молодшого шкільного віку (від 6 до 11 років) проходять етап інтенсивних змін у когнітивній, емоційній та соціальній сферах розвитку (Колупаєва, 2009, рр. 34–46). Цей віковий період супроводжується динамічними змінами у фізичному та психічному становленні, що суттєво впливає як на їх навчальні досягнення, так і на формування особистості.

Інклюзивна освіта є необхідною умовою для подолання освітніх бар'єрів і створення середовища, де кожна дитина має можливість реалізувати свій потенціал. Практичне впровадження інклюзивних стратегій у початковій школі дозволяє зменшити навчальні труднощі, підвищити мотивацію до навчання, забезпечити емоційну безпеку та комфорт для дітей з особливими потребами. Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробленням моделей педагогічної підтримки та удосконаленням професійної підготовки вчителів до інклюзивного викладання.

Актуальність дослідження зумовлена також необхідністю формування ефективних освітніх

стратегій для педагогів, спрямованих на подолання навчальних труднощів, розвиток інклюзивної культури в закладах загальної середньої освіти, забезпечення міждисциплінарної взаємодії фахівців та залучення батьків до освітнього процесу. Таким чином, дослідження інклюзивної освіти як стратегії подолання освітніх бар'єрів у молодшому шкільному віці відповідає нагальним потребам освітньої практики та сприяє впровадженню якісних змін у початковій школі. Інклюзивна освіта – це не лише форма організації навчального процесу, а й система цінностей, орієнтована на повагу до різноманіття, рівність можливостей та активну участь усіх учасників освітнього процесу. Для молодших школярів, які переживають період інтенсивного розвитку, адаптації до нових соціальних умов і формування навчальної діяльності, інклюзивна освіта відіграє ключову роль у створенні безпечного, підтримувального середовища, що сприяє усуненню або зменшенню освітніх бар'єрів.

Проведений аналіз педагогічної літератури засвідчив, що серед найбільш поширених бар'єрів у молодшому шкільному віці виокремлюють:

- **пізнавальні труднощі**, пов'язані з особливостями мислення, уваги, пам'яті;
- **мовленнєві порушення**, що ускладнюють комунікацію та сприйняття навчального матеріалу;
- **емоційно-вольові труднощі** (страх помилки, знижена самооцінка, тривожність);
- **соціальні бар'єри**, пов'язані з труднощами у взаємодії з однолітками або педагогами;
- **фізичні обмеження**, що потребують адаптації середовища.

Отже, інклюзивна освіта має значний потенціал. Вона слугує не лише засобом покращення освітніх досягнень учнів з особливими потребами, а й сприяє формуванню більш відкритого, толерантного та справедливого суспільства. Тому залучення дітей з різними індивідуальними особливостями до освітнього процесу повинно розглядатися не як тимчасова практика, а як невід'ємна складова сучасної освітньої системи. Інклюзивне навчання дає змогу цілеспрямовано подолати вищезазначені бар'єри завдяки використанню гнучких освітніх стратегій. Основні з них включають:

- **Індивідуалізацію навчання**, що передбачає адаптацію змісту, методів, темпу та форм подачі матеріалу до можливостей дитини (через

Індивідуальну освітню траєкторію або Індивідуальну програму розвитку).

- **Універсальний дизайн навчання (UDL)**, який передбачає надання учням різних способів сприйняття інформації, виконання завдань і демонстрації результатів.

- **Тьюторський та асистентський супровід**, що дозволяє забезпечити додаткову педагогічну підтримку та соціальну адаптацію дітей з ООП.

- **Інтерактивні методи навчання**, спрямовані на активізацію пізнавальної діяльності та розвиток навичок співпраці.

- **Партнерство з батьками та фахівцями (логопедами, психологами, дефектологами)**, що забезпечує цілісне бачення потреб дитини та узгодженість дій усіх учасників освітнього процесу.

У ході дослідження було з'ясовано, що ефективність інклюзивних стратегій значною мірою залежить від: рівня підготовки педагогів до інклюзивного навчання; наявності методичного забезпечення та адаптованих навчальних ресурсів; системної взаємодії всередині команди психолого-педагогічного супроводу; створення доброзичливої, толерантної атмосфери в класному колективі.

В умовах сучасної української школи впровадження інклюзивних стратегій стикається із низкою викликів: недостатня кількість кваліфікованих фахівців, відсутність адаптованих програм для деяких нозологій, упереджене ставлення з боку педагогів або батьків. Водночас приклади позитивного досвіду окремих шкіл демонструють, що за наявності чіткої організації, міжвідомчої взаємодії та відповідної мотивації педагогів інклюзивна освіта дійсно сприяє подоланню освітніх бар'єрів і гармонійному розвитку особистості дитини.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У результаті проведеного дослідження встановлено, що інклюзивна освіта виступає ефективною стратегією подолання освітніх бар'єрів у молодших школярів, оскільки орієнтована на індивідуальні освітні потреби дітей, сприяє формуванню позитивного освітнього середовища, підтримує розвиток особистісного потенціалу кожного учня. Її реалізація вимагає впровадження диференційованих підходів до навчання, використання сучасних педагогічних технологій, організації мультидисциплінарного супроводу та здійснення активного залучення батьків.

Визначено, що ефективність інклюзивних освітніх стратегій значною мірою залежить від: рівня педагогічної підготовки вчителів до роботи в інклюзивному середовищі; наявності ресурсного та методичного забезпечення; функціонування команди психолого-педагогічного супроводу; створення сприятливого емоційного клімату в класі. Разом із тим, дослідження виявило низку проблем: недостатню методичну підготовку педагогів, складнощі в адаптації навчальних програм, обмеженість технічних і кадрових ресурсів, а також наявність стереотипів у суспільстві щодо дітей з особливими освітніми потребами. Подальші наукові розвідки доцільно спрямувати на: розробку практичних моделей індивідуалізації навчання в інклюзивному середовищі початкової школи; вивчення ефективності різних освітніх стратегій залежно від нозології порушень; удосконалення системи підготовки й підвищення кваліфікації педагогічних працівників до інклюзивного навчання; аналіз особливостей соціально-психологічної адаптації дітей з ООП у колективі однолітків; впровадження цифрових технологій як засобу підтримки інклюзивного освітнього процесу.

Таким чином, забезпечення ефективного функціонування інклюзивної освіти потребує системного підходу, міждисциплінарної взаємодії та постійного вдосконалення освітніх практик, що забезпечить не лише доступ до знань, а й повноцінну соціалізацію та розвиток кожної дитини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Данилавічюте Е. А., Литовченко С. В. Стратегії викладання в інклюзивному навчальному закладі : навчально-методичний посібник / за ред. А. А. Колупаєвої. К. : Видавнича група «А.С.К.». 2012. 360 с.
2. Дятленко Н. М., Софій Н. З., Мартинчук О. В., Найда Ю. М., Асистент вчителя в інклюзивному класі :

навчально-методичний посібник. К. : ТОВ Видавничий дім «Плеяди». 2015 р. 172 с.

3. Колупаєва А. А., Савчук Л. О. Діти з особливими потребами та організація їх навчання : науково-методичний посібник. К. : Видавнича група «АТОПОЛ», 2011. 274 с.

4. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : монографія. А. А. Колупаєва. К. : «Самміт-Книга», 2009. 326 с.

5. Ярмола Н. А. Діти з особливими освітніми потребами у загальноосвітньому просторі : навчально-методичний посібник. К. : ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. 208 с.

REFERENCES:

1. Danilavichyutye E. A., Lytovchenko S. V. (2012) *Stratehiyi navchannya v inklyuzyvnomu navchal'nomu zakladi: navchal'no-metodychnyy posibnyk* [Teaching strategies in an inclusive educational institution: a teaching and methodological manual]. Edited by A. A. Kolupaeva. Kyiv : Publishing group «A.S.K.» 360 p. (in Ukrainian)
2. Dyatlenko N. M., Sofiy N. Z., Martynchuk O. V., Naida Yu. M. (2015), *Pomichnyk vchytelya v inklyuzyvnomu klasi : navchal'no-metodychnyy posibnyk* [Teacher's assistant in an inclusive class: a teaching and methodological manual]. Kyiv : LLC Publishing House «Pleiady». 172 p. (in Ukrainian)
3. Kolupaeva A. A., Savchuk L. O. (2011) *Dity z osoblyvymy potrebamy ta orhanizatsiya yikh navchannya: naukovy-metodychnyy posibnyk* [Children with special needs and the organization of their education : a scientific and methodological manual]. Kyiv : Publishing group «АТОПОЛ», 274 p. (in Ukrainian)
4. Kolupaeva A. A. (2009) *Inklyuzyvna osvita: realiyy ta perspektyvy: Monohrafiya*. A. A. Kolupaeva [Inclusive education: realities and prospects : monograph. A. A. Kolupaeva] K. : «Summit-Book», 326 p. (in Ukrainian)
5. Yarmola N. A. (2020) *Dity z osoblyvymy osvitynimy potrebamy u prostori zahal'noyi osvity* [Children with special educational needs in the general education space]. Teaching and methodological manual. Kyiv : Mykola Yarmachenko Institute of Special Educational Needs of the National Academy of Sciences of Ukraine, 208 p. (in Ukrainian)